

אולם לא זהו הפרט העיקרי שבפסוק זה. מהו לדעתכם?

תלמיד: הנביא מציין בשמחה שישראל "אוכלים ושותים ושמחים".

מחנך: מתוך שכתוב כאן על שמחה, סבור אתה שגם הנביא שמח על תופעה זאת... אינני יודע אם היה בדיוק ככה. יתכן שיש כאן ביקורת חריפה מאד על העם המשתמש בגדולה לענייני הנאה ותענוגות.

תלמיד: האם מלך חכם כשלמה לא היה יכול להשפיע על העם שישתמשו במצב הכלכלי המזהיר לעניינים עליונים יותר ולא לתענוגות?

מחנך: גם זוהי שאלה טובה. נראה כי שלמה לא שלל התנהגות זאת. אינני יודע אם תגיעו ללימוד ספר קהלת בבית הספר, אבל בודאי שמעתם או תשמעו את קריאת מגילת קהלת בבית הכנסת בחג הסוכות (אמנם בבתי הכנסת הנוהגים כעדות המזרח אין נוהגים לקרוא מגילה זו מתוך מגילה), שם אמר שלמה: "אין טוב באדם שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב בעמלו" (קהלת ב כד), ועל ימים כאלו הוא אומר: "ראיתי אני כי מיד האלקים היא" (שם).

מדבריו בספר משלי אנו למדים כי הוא זירז את העם להשגת שני הדברים כאחד, חיים טובים ושמחים במובן החמרי וגם הישגים רוחניים גדולים. הוא קיווה כי העם יצליח בזה, כי אפשרי הוא הדבר ומותר לאדם לשאוף לכך.

תלמיד: אם כן נכון הוא מה שאמרת שהנביא מציין את דבר השמחה כולל אכילה ושתיה – בסיפוק רב!

מחנך: אנו צריכים לשים לב למה שאירע בסוף. אף כי אפשר היה ליהנות מן הטובה החמרית בחיים וגם לעלות ולהתעלות במובן הרוחני, לא רבים עשו כן. לאחר ימי שלמה התפלגה הממלכה ובעם היתה ירידה גדולה. יש אומרים כי אז נתקיים בהם "וישמן ישורון ויבעט" (דברים לב טו). אם כן קשה לשמוח, להיפך, מחשבות נוגות מתעוררות עם קריאת פסוק זה. אי"ה עוד נלמד על כך.

פרק ה. נושא ראשון. פסוקים א-ה.

הנושא: המסיבות הגדולות בבית שלמה.

מחנך: ירמיה הנביא שכתב את ספר מלכים מקצר מאד וכותב רק על דברים עיקריים ביותר מחיי שלמה ומן המאורעות של תקופתו הגדולה.

תלמיד: אני רואה שבפרק זה כתוב מה שאכלו אצל שלמה. האם אלו דברים עיקריים, מה היא חשיבותם?

מחנך: מה יפה שהזדרזת לשאול זאת. אני בכוונה הקדמתי לציין כי ישנה חשיבות בכל מילה שבדברי הנביא ורצייתי להביא ראייה לכך מן הכתוב בפרשה זו על מאכל בית שלמה. שאלתך היא תשובה לעניין זה, מיד תראו ותווכחו בזאת. עיינו יפה בפסוקים ב-ג ואמרו לי מה חסר ברשימה זו מן הדברים המוגשים לכל שולחן חגיגי, כל שכן שולחן מלכים?

תלמיד: לא נזכר על יין ועל שאר משקאות חריפים.

מחנך: מצוין. בספר דברי הימים (א' ב ט) ישנה רשימה של מצרכי מזון ששלח שלמה המלך לחירם מלך צור. שם נזכר גם יין, וכאן לא נזכר. אולי תוכלו לומר לי את פשר הדבר?

תלמיד אחד: שלא יהיו שיכורים.

תלמיד שני: באותן המסיבות ששותים משקאות משכרים באים לידי מריבות, פורצות קטטות וכל מיני דברים רעים.

תלמיד שלישי: במסיבה לכבוד השנה החדשה שערכו שכנינו הגויים הרבו כל כך לשתות עד שנפרדו תוך מכות, נשמעו גם יריות ופחד גדול נפל על כל השכונה (המדובר בארצות הברית).

מחנך: נכון מאד. המסיבות בבית שלמה, כל הארוחות שהוגשו לאורחים הרבים, כולן היו סעודות מצוה, סעודות על טהרת הקודש. ליד שולחנות ערוכים אלה נפגשו שליחי מדינות זרות ותושבי הארץ עם המלך שלמה ועם שריו. על כן הקפידו שלא יהיו שם משקאות העלולים לפגוע בצלילות הדעת, בהתאם לפתגם: "אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר" (משלי לא ד). אלה הם מדברי בת שבע אם שלמה הכתובים בספר משלי. שלמה הקפיד מאד על כך (אבל הוא לא הקפיד לשלוח יין רב לחירם המלך ולפועליו).

עכשיו רואים אתם כי ישנה חשיבות גדולה במה שכתוב כאן. שלמה ביקש להשפיע על ידי ידידות, אהבה ורעות. לירושלים באו אנשים רבים מאד, ביניהם כאלה שבאו בברית החיתון עם המלך. הם היו מוזמנים לשולחן המלך, ויוצאים משם משופעים שפע של רוחניות. להלן בפרק י' מתואר כיצד התרגשה מלכת שבא מביקורה בבית שלמה ומהסעודה על שולחנו. כאלה היו רבים. אין בידינו להעריך היום מה רבה היתה ההשפעה הרוחנית כתוצאה משולחנות ערוכים אלה. פסוקים אלו מרמזים לנו על זאת.

תלמיד: אבי לקחני פעם אחת לסעודת שבת ליד שולחנו של רבי גדול אחד ואמר לי שזכות גדולה היא לאדם לסעוד על שולחן כזה.

מחנך: זו השוואה טובה. החסידות חידשה, במידה ידועה, מה שהנהיג המלך שלמה, לקרב אנשים לתורה לחכמה ולכל דבר טוב על יד שולחנות ערוכים. אצל הרביים המפורסמים כמעט שאי אפשר לגשת לשולחנות, אנשים עומדים מסביב והם מושפעים לטובה במובן הרוחני.

תלמיד: קראתי שגם מלכי צרפת היו עורכים משתאות גדולים ברוב פאר והדר.

מחנך: אתה יכול להזכיר דוגמא כזאת ממגילת אסתר. אבל מה עשו הם שם?

תלמיד אחד: בצרפת היו מופיעים גם משוררים וקראו לפניהם את שיריהם.

תלמיד שני: אבל את רוב הזמן בילו שם תוך התהוללות.

תלמיד שלישי: במשתה אצל אחשורוש החליטו להרוג את ושתי...

מחנך: עלינו לזכור את נוסח ההבדלה שאומרים במוצאי שבת, בכל עת שאנו מדברים על דברים שרווחו בעם ישראל ומצויים גם אצל הגויים: "המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים". יש דברים רבים הנראים משותפים לישראל ולעמים, לראשי עם ישראל ולראשי האומות, על כולם יש להגיד "המבדיל". כהבדל שבין קודש לחול כך הוא ההבדל בין משתאות שלמה המלך שעליהם כותב ירמיה, למשתאות מלכי אומות העולם, אם זה אחשורוש הפרסי ואם זה מלך צרפתי. התורה מלמדת לנו לקדש את החיים על כל פרטיהם.

תלמיד: האם היה שלמה תמיד בירושלים?

מחנך: בודאי לא. אנו נלמד להלן, וכן כתוב בדברי הימים, ששלמה היה יוצא לכל קצווי המדינה, מאילת ליד ים סוף בדרום, ועד תדמור שבמדבר בצפון. בכל מקום בואו היו עורכים סעודות גדולות לאנשי הסביבה. האמור כאן על מאכל שולחנו בירושלים מוסב על כל הארוחות הערוכות מטעמו ברחבי הארץ. מפרשים עשו חשבון שהמזון הנזכר כאן מספיק לכלכל ששים אלף איש. בודאי היו גם מסיבות בהן לא השתתף שלמה בעצמו, אלא מישוהו משריו ומזקני העם שליידו. כשהרשה לו הזמן להתפנות מכל עיסוקיו הרבים היה בא בכבודו ובעצמו למסיבות אלו, אשר היו, כאמור, חויה רוחנית גדולה לכל המשתתפים בהן.

קראו נא עתה את פסוק ד' ואמרו לי כיצד הוא מתקשר עם הפסוק שלפניו?

תלמיד: הוא קשור לפסוק שלפניו במילה "כי", המסבירה לשם מה היה צורך בכל כך הרבה אוכל, משום ששלמה מלך על ארץ גדולה והיה שלום מסביב, לכן הוא ערך מסיבות שמחה גדולות.

מחנך: ולא רק מפני, אלא "גם מפני". מפני שהיה שלום ורצה לשמור על השלום בלי להזדקק להשתמש בכוח, הוא היה מקרב את לב האנשים אליו על ידי מסיבות בעלות ערך רב מכל הבחינות. דבר זה סייע להביא לכך שישבו יהודה וישראל לבטח. זה שלמה וזו דרכו בעיצוב דמות החיים. לא הכל נוכל לקחת לדוגמה ממעשי שלמה, משום שגם בעניינים רבים נחל כישלון, אבל לכולם היו כוונות מצוינות וחשובות מאד.

פרק ה. נושא שני. פסוקים ו-יד.**הנושא: סוסים בשירות חכמת שלמה.**

תלמיד מצביע ומבקש את רשות הדיבור לפני שהמורה פותח בשיעורו: איזה נושא מצחיק כתב המורה, מה לסוסים ולחכמה?

תלמיד שני: הסוס הוא יצור חכם...

מחנך: אינני כועס על ההתלוצצות מצדכם, ולא עוד אלא אני גם מרוצה מהצורה שהגבתם לנושא זה. אתם תראו ותווכחו כי גם מתופעה זאת תוכלו ללמוד דברים מועילים.

נחשוב נא לשם מה היה שלמה זקוק לסוסים רבים כל כך?

תלמיד: לכל המלכים היו סוסים רבים... הם עסקו במירוץ הסוסים... גם היום יש מלכה חשובה באירופה אשר לה אורוות סוסים ששוויים הרבה כסף... הם משתתפים במירוצים...

מחנך: ובכן, עלינו לומר שנית "הבדלה" באמצע השבוע: "המבדיל בין קודש לחול בין ישראל לעמים..." "כהבדל בין קודש לחול, כך היה ההבדל ורב המרחק בין סוסי שלמה לבין סוסי המלכה שאתה מדבר עליה, וסוסי מלכים אחרים מן הגויים.

התלמיד: לשם מה צריך היה שלמה סוסים רבים כל כך?

מחנך: בספר דברי הימים (ב' ט כה) נתפרש שהיו לשלמה ארבעת אלפים אורוות סוסים. אורוות אלו היו פזורות בכל קצוות הארץ, ובכל אחת ארבעים סוסים. סוסים אלו שימשו למטרת תחבורה בארץ. שלמה ואנשיו עברו פעמים רבות בארץ לארכה ולרחבה. היה צורך להוביל משאות רבים ממקום למקום, עצים ואבנים לבנין בית המקדש וכל יתר הבנינים שנבנו בארץ. סוסים אלה עשו את מלאכת ההובלה. כדי למנוע מהם עייפות וכדי לאפשר נסיעה מהירה היו מחליפים את הסוסים מפעם לפעם באמצע הדרך, והיו נעזרים באורוות הרבות שהיו פזורות על פני כל הארץ.

תלמיד: כך נהגו גם בארצות הברית לפני כינון הרכבת.

מחנך: לא רק בארצות הברית, אלא גם בארצות אחרות נהגו כן. אולי היה זה חידושו של שלמה. בכל אופן הוא הנהיג דבר זה בארץ, וזה היה לברכה לבנין הארץ ולהפצת חכמת שלמה בארץ.

האם עדיין נראה לכם הנושא מצחיק?

תלמיד: למה כתוב בתורה שלמלך אסור להרבות סוסים? רק השנה למדנו על כך בספר דברים (יז טז).

מחנך: האיסור שבתורה לריבוי סוסים מכוון לסוסים שמיועדים לצרכו הפרטי של המלך. מותר למלך להרבות סוסים לצורך הממלכה והעם, כפי שעשה שלמה.

בכל זאת יש אומרים ששלמה הפריז בזה, כמו שהפריז בשטחים אחרים אשר לדעתו הרחבה היו נחוצים. הצורך הרב לסוסים הכניס את העם בעסקים בלתי רצויים עם מצרים, ששם היה גידול סוסים מפותח. זה גם הטריד קשה רבים מן העם. הסוסים דורשים את טיפולם, להאכילם ולהשקותם, לנקותם ולאמנם, ויש גם ללמוד כיצד לנהוג ולרכב על סוסים. להלן (י כח-ט) גם נראה שבגלל העיסוק הגדול הזה בסוסים הפכו רבים מעם ישראל לסוחרים סוסים, והם קנו סוסים ממצרים ומכרום לארצות מסביב.

תלמיד: זה טוב, היו עסקים לישראל אשר מהם התעשרו.

מחנך: נכון, אבל בימי שלמה היו לישראל עסקים יותר מדי. במשך הזמן הם עייפו מכל העסקים האלה, וזו היתה הסיבה למרידה במלכות בית דוד.

תלמיד: אם כן, לא היה שלמה חכם כל כך, אם חכמתו לא מנעה את העם מהסתבכות כזאת.

מחנך: בקשתי מכם כבר לא אחת להיות זהירים בכבוד האיש הנזכר בנביאים ולא להטיל בו דופי, אף אם אתם רואים אי אלו דברים בלתי מובנים לכם. על מעשים רעים סתם אין הנביא כותב, כי ידוע שהם רעים ואין להוסיף. הנביא כותב על דברים שנעשו בכוונה טובה ובכל זאת היה בהם מכשול לעם, מכאן שעלינו להיזהר מאד בתוכניות.

עליכם לזכור אחת ולתמיד, שלמה היה גדול עד מאד וביקש שגם ישראל כעם יהיו גדולים מאד. ראו נא מהו השבח המיוחד במינו הנזכר בפרק זה על שלמה.

תלמיד: היתה לשלמה חכמה ותבונה הרבה מאד.

מחנך: זה לא שבח מיוחד במינו, זה נזכר גם על אחרים. אולי תמצאו בכאן שבח שנאמר רק על שלמה?

תלמיד: "ורוחב לב כחול אשר על שפת הים..." אני אינני מבין מה זה.

מחנך: לא מצאתי ביאור במפרשים. לי נראה שזהו תואר לאדם המסוגל לעסוק בדברים רבים מאד ולא להתבלבל. זהו תואר לאדם המלא שאיפות גדולות ואינו מתעייף מפעולה ויזמה. שאיפות שלמה היו אדירות מאד. הוא לימד תורה ובנה בנינים רבים בערים, ערים שלמות ביבשה, ובים היו לו אניות שבהן הביא זהב ממרחקים. הוא קשר קשרים עם משפחות רבות מאד. בכולן ראה מטרה רוחנית וקיוה כי העם ימשיך להגשים את אשר הטיל עליהם תוך הדרכה מלאה. אך לא כאשר קיוה כן היה. כל הכתוב בספרי הנביאים הוא דוגמה לדורות, אבל יש גם דברים שהם דוגמה שלילית, כלומר מזהירים אותנו בזה שלא יעשו כן בדורות הבאים. רבים ממעשי שלמה הם אזהרה לשלילה.

תלמיד: מיהו היכול לקבוע זאת, הלא אסור להטיל דופי באנשים גדולים כשלמה?

מחנך: בודאי שלא נוכל לעשות זאת על דעת עצמנו. מה שאמרתי הוא על פי הגמרא. אי אפשר ללמוד נביאים בלי המפורש בגמרא. לפי המפורש שם הדברים מקבלים את מובנם הנכון. אבל תמיד יש להתעמק בדברים ולחשוב עליהם יפה. ישנם דברים שהופכים להיות שליליים רק בגלל התנאים בהם הם נתונים, אך בזמן המתאים הם יכולים לשמש דוגמה חיובית. בכוחם של תלמידים צעירים בודאי אי אפשר להחליט על כך, אבל תמיד יש להשתדל להבין.

פסוקים טו-לב.

כפי שכתבנו במקומות רבים במדריך לספרים הקודמים, ישנם עניינים שרצוי ללמדם בפירוש המילים בלבד, בגלל חוסר זמן ובגלל ההספק הכמותי. כך הדבר ביחס לפסוקים טו-לב. יש מקום לקשור אותם לאשר נזכר בספר שמואל על יחסי דוד וחירם (שמואל ב' ה יא), אם הזמן מרשה זאת, ימצא המחנך ב"דעת סופרים" חומר בנידון.

פרק ו. נושא ראשון. פסוק א.

הנושא: בתי המקדש וקצת תאריכים.

מחנך: כבר דיברנו פעמים רבות בשבח הבקיאות בתנ"ך. אמנם ההבנה היא העיקר, אבל אי אפשר להזניח את הבקיאות, את הידיעות הפשוטות. היום נראה מי מכם הוא ידען בעניינים הנוגעים למצות בנין בית המקדש?

ראשית כל - היכן כתוב בתורה שצריכים לבנות בית למקדש?

תלמיד: בהיותם במדבר נצטוו ישראל על הקמת המשכן.

מחנך: קח ספר והראה היכן זה כתוב.

תלמיד: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה ח).

מחנך: נכון, לאחר ציווי זה הקימו בני ישראל את המשכן במדבר. כמה שנים היה להם משכן זה?

תלמיד: לא כתוב שנחרב המשכן.

מחנך: נכון. לא כתוב, כי המשכן לא נחרב. אבל בני ישראל בבואם לארץ נצטוו להקים בית לבית המקדש, תחילה בית זמני (דברים יב ה), ואחר כך בית קבוע (שם יא). מי יודע היכן הוקם הבית הזמני?

תלמיד: בשילה.

מחנך: אולי אתם זוכרים היכן זה כתוב? עיינו בספר יהושע.